

An Analysis of the Factors Contributing to the Removal of the Palestinian Issue from Israel's Foreign Policy Agenda (1977–2025)

Mehrdad Halalkhor Mirkolaei

Assistant Professor, Faculty of World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran.
(Corresponding Author)

Email: Mehrdadhalalkhor@ut.ac.ir

 0000-0003-4163-5056

Hamidreza Javadi Ghaleh

Master's degree, Department of Regional Studies, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: hamidrezajavadi33@gmail.com

 0009-0005-9851-4265

Abstract

The Palestinian issue is one of the most complex and long-standing unresolved issues in the international system. Various solutions have been proposed to resolve it, including the Two-State Solution, the Israel–Palestine Confederation, the One Democratic State, the Jordanian Option, and the Trump Plan. However, none of these initiatives has achieved the desired outcome. Despite Israel's gradual withdrawal from the peace negotiation process and the acceleration of settlement construction in the West Bank, it appeared that the Abraham Accords and the prospect of the normalization of relations between Saudi Arabia and Israel could provide the basis for returning the Palestinian issue to Israel's foreign policy agenda. Nevertheless, the October 7 attacks and their security consequences halted this process and created the conditions for the resurgence of the discourse of Greater Israel and the proposal of the full annexation of the West Bank and even the Gaza Strip. This study seeks to answer the following question: What factors have led to the removal of the Palestinian issue from Israel's foreign policy agenda? The research hypothesis is that the interaction of three main factors—the rise of the right-wing movement and its discourse in Israel, particularly after the assassination of Yitzhak Rabin; the continuation of the Palestinian–Israeli conflict, of which Operation Al-Aqsa Flood is the most recent manifestation; and the regional and international consequences of these developments—has, through a multilayered effect, contributed to the marginalization of the Palestinian issue in Israel's foreign policy. This study adopts a descriptive-analytical method based on media data.

Keywords: Neoclassical Realism, Operation Al-Aqsa Flood, Revisionist Movement, Two-State Solution, Israel, Palestine.

Extended Abstract

Introduction: The Palestinian issue has been one of the most significant unresolved crises in the international system over the past decades, and numerous political initiatives have been proposed to resolve it. However, none of these initiatives has succeeded in producing a sustainable solution. Although the peace process effectively stalled after the assassination of Yitzhak Rabin and the expansion of Jewish settlements in the West Bank continued at an accelerated pace, regional developments such as the Abraham Accords and the prospect of normalization between Saudi Arabia and Israel fostered the perception that the Palestinian issue might once again emerge as a central component of Israel's foreign policy (Efron & Gottesman, 2020: 11). Nevertheless, the developments following 7 October, combined with the rule of Israel's most conservative government under Benjamin Netanyahu and the influence of Smotrich and Ben-Gvir, set Israel on a different trajectory and elevated security-oriented policymaking to an unprecedented level. In a historic and symbolic move, a parliamentary majority opposed any recognition of Palestine as an independent state, while the dominant right-wing discourse in Israel increasingly advocated the full annexation of the West Bank and even the Gaza Strip. At the regional level, the emergence of a multi-front war after 7 October provided both a justification for adopting stringent security measures to prevent potential threats near Israel's borders and, following developments such as Hezbollah's weakening in Lebanon and Bashar al-Assad's departure from Syria, reinforced a sense of historical victory within Israel. In this context, Israel sought to eliminate any possibility of the establishment of a Palestinian state adjacent to its borders. Consequently, alongside military operations in the Gaza Strip, it extended Operation Iron Wall to the West Bank and initiated the construction of a border barrier with Jordan. At the international level, increasing pressure from global actors, particularly Western states, to end the offensive in Gaza and the recognition of the State of Palestine by some of them prompted Israel to adopt an even more aggressive approach aimed at eliminating any remaining prospects for Palestinian statehood. Accordingly, plans to double the number of settlers in the West Bank and expand settlement construction—measures likely to render earlier peace initiatives unfeasible—were rapidly placed on the Israeli agenda in an effort to neutralize potential political pressures from Western governments.

Research Question: What factors led to the removal of the Palestinian issue from Israel's foreign policy agenda?

Research Hypothesis: The convergence and interaction of three principal factors facilitated this process: first, the strengthening of right-wing currents and their security-oriented discourse in Israeli domestic politics, particularly after the assassination of Yitzhak Rabin; second, the continuation of the Palestinian–Israeli conflict, of which Operation Al-Aqsa Flood represents the latest manifestation; and third, the growing prominence of the discourse surrounding Palestinian statehood at the international level. The intersection of these variables within a multilayered process further reinforced Israel's security-centered approach and led to the exclusion of Palestinian statehood—long considered a red line by Israel's Revisionist and national-religious camps—from the foreign policy framework established during the Labor era.

Methodology and Theoretical Framework: This study is theoretical in nature and aims to qualitatively explain the factors that contributed to the removal of the Palestinian issue from Israel's foreign policy agenda. Employing an explanatory approach rooted in the theoretical framework of neoclassical realism, it draws on

rational argumentation and analytical reasoning derived from documentary research based on both primary and secondary sources to account for this phenomenon.

Research Findings: Although the Israeli–Palestinian peace process was not pursued with great seriousness following the assassination of Yitzhak Rabin, the discourse surrounding the two-state solution continued to appear in the statements of figures such as Benjamin Netanyahu until 2015. Over time, however, this discourse was not only removed from Israel's foreign policy agenda, but the issue of Palestinian statehood was also entirely excluded. At present, the recognition of Palestine holds no place within Israel's decision-making apparatus. To explain this shift, it is necessary to consider not only regional and structural factors but also domestic dynamics. In this regard, neoclassical realism provides a suitable analytical framework. At the domestic level, the rise of right-wing movements and the ideologies associated with Ze'ev Jabotinsky and Rabbi Abraham Isaac Kook played a significant role. Over the past three decades, these currents have expanded their influence over Israeli foreign policymaking through the patronage networks established under Netanyahu. At the regional level, successive wars and, most recently, Operation Al-Aqsa Flood contributed to the removal of the discourse of Palestinian statehood from the policy agenda. At the international level, growing European pressure and the recognition of Palestine by a number of states, coupled with Israel's rejection of such initiatives, further reinforced this trend.

Conclusion: The combination of changes at the domestic, regional, and international levels led Israel to completely remove the recognition of a Palestinian state from its foreign policy agenda. Such a course of action has undoubtedly generated, and will continue to generate, significant consequences for Israel that merit further scholarly investigation. These potential consequences include the erosion of Israel's regional and international standing, setbacks in the process of normalization with regional actors, the loss of economic, political, military, and cultural gains in the region, and even the possibility of sanctions imposed by states and international organizations.

Keywords: Neoclassical Realism, Operation Al-Aqsa Flood, Revisionist Movement, Two-State Solution, Israel, Palestine.

E-ISSN: 2717-0551 / University of Mazandaran / Quarterly of Strategic Studies of International Politics

Quarterly of Strategic Studies of International Politics is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 10.22080/jpir.2026.31593.1571

تحلیل عوامل تأثیرگذار بر خروج مسأله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل (۲۰۲۵-۱۹۹۷)

مهرداد حلال‌خور میرکلائی

استادیار، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: Mehrdadhalalkhor@ut.ac.ir

 0000-0003-4163-5056

حمیدرضا جوادی قلعه

کارشناسی ارشد، گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: hamidrezajavadi33@gmail.com

 0009-0005-9851-4265

چکیده

مسأله فلسطین یکی از پیچیده‌ترین و قدیمی‌ترین مسائل حل‌نشده نظام بین‌الملل است که برای حل آن راهکارهای متعددی از جمله راه حل دو دولتی، کنفدراسیون اسرائیل-فلسطین، دولت واحد دموکراتیک، گزینه اردنی و طرح ترامپ ارائه شده، اما هیچ‌یک به نتیجه مطلوب نرسیده‌اند. با وجود خروج تدریجی اسرائیل از روند مذاکرات صلح و تسریع شهرک‌سازی در کرانه باختری، به نظر می‌رسد توافق‌های ابراهیم و احتمال عادی‌سازی روابط عربستان و اسرائیل بتواند زمینه بازگشت مسأله فلسطین را به دستور کار سیاست خارجی اسرائیل فراهم کند. با این حال، حملات ۷ اکتبر و پیامدهای امنیتی آن این روند را متوقف و زمینه بازگشت گفتمان اسرائیل بزرگ و طرح ایده الحاق کامل کرانه باختری و حتی نوار غزه را فراهم کرد. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که چه عواملی موجب خروج مسأله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل شده‌اند. فرضیه پژوهش بر این مبنا استوار است که تعامل سه عامل اصلی رشد جریان راست‌گرا و گفتمان آن در اسرائیل، به‌ویژه پس از ترور اسحاق رابین؛ تداوم درگیری‌های فلسطینی-اسرائیلی که عملیات طوفان الاقصی جدیدترین نمود آن است و پیامدهای منطقه‌ای و بین‌المللی این تحولات، در قالب تأثیری چندلایه، موجب حاشیه رفتن مسأله فلسطین در سیاست خارجی اسرائیل شده است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و بر پایه داده‌های رسانه‌ای انجام شده است.

کلیدواژه‌ها: واقع‌گرایی نئوکلاسیک، طوفان الاقصی، جریان تجدیدنظرطلب، دو دولتی، اسرائیل، فلسطین.

۱. مقدمه

مسأله فلسطین طی دهه‌های گذشته یکی از مهم‌ترین بحران‌های حل‌نشده در نظام بین‌الملل بوده و ابتکارهای سیاسی متعددی برای پایان دادن به آن ارائه شده است؛ با این حال، هیچ‌یک از این طرح‌ها نتوانسته‌اند به راه‌حلی پایدار منجر شوند. در حالی که روند مذاکرات صلح بعد از ترور اسحاق رابین عملاً متوقف شده و سیاست توسعه شهرک‌های یهودی‌نشین در کرانه باختری با شدت بیشتری ادامه یافته، برخی تحولات منطقه‌ای نظیر توافق‌های ابراهیم و احتمال عادی‌سازی روابط میان عربستان سعودی و اسرائیل، این تصور را تقویت کرده بود که موضوع فلسطین بار دیگر می‌تواند به یکی از محورهای سیاست خارجی اسرائیل تبدیل شود (Efron and Gottesman, 2020: 11).

با وجود این، تحولات پس از هفتم اکتبر در تلاقی با حکمرانی محافظه‌کارترین دولت اسرائیل به رهبری بنیامین نتانیاهو و همراهی بتصلال اسموتریچ و ایتامار بن‌گوریر مسیر متفاوتی را رقم زد و رویکرد امنیتی را در سیاست‌گذاری اسرائیل به سطحی بی‌سابقه ارتقا داد؛ به طوری که در یک اقدام تاریخی و نمادین و با رأی اکثریت با هرگونه به رسمیت شناختن فلسطین به‌عنوان یک دولت مستقل مخالفت شد؛ در حال حاضر گفتمان غالب راست‌گرای حاکم بر اسرائیل از الحاق کامل کرانه باختری و حتی نوار غزه خبر می‌دهد. در سوی دیگر شکل‌گیری جنگ چندعرصه‌ای بعد از ۷ اکتبر، از یک سو بهانه‌ای برای اتخاذ تدابیر سخت امنیتی برای جلوگیری از شکل‌گیری هرگونه تهدید امنیتی در نزدیکی مرزهای اسرائیل فراهم کرد و از سوی دیگر روند حوادث منطقه‌ای به دنبال این نبرد که منجر به محدود شدن حزب‌الله در لبنان و خروج بشار اسد از سوریه شد احساس فتح و ظفر تاریخی را برای اسرائیل تداعی می‌کرد که در این فضا اسرائیل قصد داشت تا هرگونه احتمال تشکیل دولت فلسطین را در نزدیکی مرزهای خود از بین ببرد.

از همین رو هم‌زمان با نوار غزه، کرانه باختری را نیز با عملیات دیوار آهنین مورد هدف قرار داد و اقدام به ساخت جدار مرزی با اردن کرد. در سطح بین‌المللی نیز با توجه به افزایش فشار دولت‌های جهانی به‌ویژه قدرت‌های غربی مبنی بر لزوم پایان دادن به تهاجم به نوار غزه و به رسمیت شناختن دولت فلسطین از سوی برخی از آن‌ها، اسرائیل با اتخاذ رویکردی تهاجمی‌تر درصدد حذف کوچک‌ترین احتمال‌های تشکیل دولت فلسطین برآمد. از همین رو دستور دو برابر کردن تعداد شهرک‌نشین‌ها

در کرانه باختری و ساخت شهرک‌های جدیدی که ممکن است تحقق برخی از فرآیندهای صلح قدیمی را غیرممکن کند، به سرعت در دستور کار اسرائیل قرار گرفت تا مخاطرات سیاسی احتمالی از سوی دولت‌های غربی را از بین ببرد. این پژوهش در پی پاسخ به این سؤال است که چه عواملی منجر به خروج مسأله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل شد؟

در پاسخ به این پرسش می‌توان گفت که هم‌زمانی و هم‌افزایی سه عامل اصلی، زمینه خروج مسأله فلسطین را از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل فراهم کرده است: نخست، تقویت جریان راست‌گرا و گفتمان امنیت‌محور آن در سیاست داخلی اسرائیل، به‌ویژه پس از ترور اسحاق رابین؛ دوم، تداوم منازعه فلسطین و اسرائیل که عملیات طوفان الاقصی تازه‌ترین نمود آن به‌شمار می‌رود و سوم، برجسته‌تر شدن گفتمان تشکیل دولت فلسطینی در سطح بین‌المللی. تلاقی این متغیرها در قالب فرآیندی چندلایه، موجب شده است که رویکرد امنیتی اسرائیل بیش از پیش برجسته شده و دولت شدن فلسطین که خط قرمز جناح تجدیدنظرطلب و ملی-مذهبی اسرائیل بود از دستور کار سیاست خارجی تدوین شده رژیم در عصر اردوگاه کارگر کنار گذاشته شود. در این پژوهش قصد داریم ضمن بررسی چارچوب نظری رئالیسم نوکلاسیک و در تحلیلی چند لایه، عوامل سطح واحد، عوامل سطح دولت در منطقه و عوامل سطح ساختار در فضای بین‌الملل مورد بررسی قرار بگیرد؛ پژوهش حاضر یک پژوهش توصیفی-تحلیلی است که داده‌های لازم برای آن از منابع دست دوم استخراج شده است.

۲. پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش به همراه یافته‌های اصلی در جدول زیر قابل مشاهده است:

جدول ۱. دسته‌بندی پیشینه پژوهش

ردیف	عنوان	نویسندگان/سال	یافته اصلی
۱	بحران فلسطین و مسأله حق تعیین سرنوشت	زهره پناهی/ ۱۴۰۳	این مقاله ضمن بررسی حقوقی موضوع حق تعیین سرنوشت در کنوانسیون‌ها و قراردادهای بین‌المللی، چنین موضوعی را حق ذاتی مردم فلسطین می‌داند و تأکید می‌کند که اساساً تصمیم‌گیران اسرائیلی حتی در زمان صلح اسلو نیز به دنبال نادیده گرفتن این موضوع بودند و در سوی دیگر به دنبال تکه تکه کردن جمعیت فلسطین و به فراموشی سپردن این مسأله در

<p>دستور کار سیاست خارجی خود هستند؛ این درحالی است که اسرائیل براساس قانون پایه دولت-ملت مصوب ۲۰۱۸ تنها یهودیان را دارای حق تعیین سرنوشت در اسرائیل می‌داند.</p>			
<p>استدلال می‌کند که روند صلح اسرائیلی-فلسطینی در چارچوب پروسه صلح اسلو به سوی تشکیل دولت مستقل فلسطینی جهت‌گیری مثبتی ندارد و در این مسیر، موجودیت شهرک‌های یهودی، خیل عظیم پناهندگان و دشواری‌های حاکمیت فلسطینی‌ها بر منابع آب کرانه باختری و بیت‌المقدس شرقی از موانع صعب‌العبور تشکیل دولت مستقل فلسطینی به‌شمار می‌روند. وی معتقد است وجود چنین موانعی اسرائیل را از گزینه دولتی‌شدن فلسطین دور کرده و در عوض، آن را به طرح‌های جایگزینی مانند ایجاد کنفدراسیون اردنی-فلسطینی و تشکیل نظام دومیلتی اسرائیلی-فلسطینی سوق داده است.</p>	<p>احمد رشیدی/ ۱۳۷۹</p>	<p>روند صلح اسلو و موانع شکل‌گیری کشور مستقل فلسطین</p>	<p>۲</p>
<p>این مقاله ضمن اشاره به موانع و چالش‌هایی نظیر مشخص نشدن قطعی سرنوشت فلسطین در پیمان اسلو و تلاش ناکام برای تعیین مرزهای آن، اختلاف بر سر تقسیم منابع آب در دره اردن، ساخت دیوار امنیتی، ساخت گسترده شهرک‌ها در کرانه باختری، تشویق مهاجران یهودی به اقامت در بیت‌المقدس، موضوع حق بازگشت فلسطینی‌های آواره و سیاست‌های اسرائیل در مدیریت کرانه باختری بر این باورند که وجود چنین موانعی دلایل اصلی عدم موفقیت سال‌ها تلاش برای صلح بین فلسطینیان و اسرائیل بوده است.</p>	<p>رضوان حکیم‌زاده و سید موسی علیزاده طباطبایی/ ۱۳۹۰</p>	<p>موانع و چالش‌های عمده در روند گفت‌وگوهای سازش بین فلسطین و اسرائیل</p>	<p>۳</p>
<p>آن‌ها اشغال بیت‌المقدس، مسأله آوارگان فلسطینی، بحران منابع آبی و مرزهای طرفین را عمده مشکلات و مسائل حل‌نشده برای تفاهم میان فلسطین و رژیم اسرائیل می‌دانند؛</p>	<p>حسین جودکی و علی فلاحی سیفال‌دین/ ۱۳۹۷</p>	<p>تشریح محورهای منازعه بین</p>	<p>۴</p>

این مقاله صرفاً به تشریح محورهای عنوان شده می‌پردازد.		اسرائیل و فلسطین	
ضمن اشاره به مواردی همچون اختلافات سرزمینی، قومی، تعارضات ایدئولوژیکی و دخالت قدرت‌های فرامنطقه‌ای در این منازعه بر این باور است که این موارد در طرح‌های صلح ارائه‌شده توسط نهادهای بین‌المللی و کشورهای خارجی مانند طرح معامله قرن نادیده گرفته شده‌اند و تا زمانی که این محورهای اختلافی برطرف نشده و راهی برای رفع آن‌ها پیدا نشود، هیچ طرح و چارچوب صلحی نمی‌تواند به صلح بین دو طرف منجر شود.	امیر ساجدی / ۱۳۹۹	تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر منازعه فلسطین-اسرائیل و معامله قرن	۵

پژوهش‌های مورد بررسی عمدتاً بر محورهای اختلافی میان دو طرف تأکید داشته و بر این باور بوده‌اند که تا زمان حل و فصل این اختلافات، هیچ چارچوب صلحی قادر به پایان دادن به مناقشه نخواهد بود. اگرچه این پژوهش‌ها به درستی به برخی از موارد اختلافی اشاره کرده‌اند، اما مزیت پژوهش حاضر آن است که در شرایطی نگاشته شده که نزدیک به دو سال از عملیات طوفان الاقصی و پیامدهای منطقه‌ای و جهانی آن می‌گذرد. افزون بر این، در بررسی موانع داخلی دست‌یابی به صلح، یکی از عوامل کم‌تر مورد توجه، تغییر بافت جمعیتی اسرائیل است. این مقاله می‌کوشد این متغیر را در پرتو تحولات پس از جنگ و با توجه به تغییرات سطوح داخلی (رشد جریان راست‌گرا)، منطقه‌ای (عملیات طوفان الاقصی و جنگ چندعرصه‌ای) و بین‌المللی (به رسمیت شناخته‌شدن فلسطین به‌عنوان دولت از سوی کشورهای جهان، به‌ویژه کشورهای غربی) تجزیه و تحلیل کند.

۳. چارچوب نظری: رئالیسم نئوکلاسیک

رئالیسم که از آن با عنوان مکتب سیاست قدرت نیز یاد می‌شود، مدت‌ها به‌عنوان پارادایم مسلط در مطالعه سیاست بین‌الملل مطرح بوده است. با این حال، تحولات نظام بین‌الملل این نظریه را در طول زمان دستخوش تغییراتی کرده تا توانایی بیشتری برای تحلیل رویدادهای جهانی پیدا کند. اگرچه رئالیسم کلاسیک در مناظره نخست هستی‌شناختی بر آرمان‌گرایی غلبه کرد، اما به دلیل تمرکز بر واحدها و ویژگی‌های آن‌ها، قادر به تبیین تغییرات در رفتار دولت‌ها یا توزیع قدرت مستقل از تحولات درونی

واحدها نبود. در چنین فضایی، کنت والتز با طرح نظریهٔ نئورئالیسم کوشید توجه را از سطح واحدها به ساختار نظام بین‌الملل معطوف کند. از نظر او، این فشارهای ساختاری نظام جهانی است، نه ویژگی‌های دولت‌های منفرد که رفتار دولت‌ها و نتایج بین‌المللی را در مقیاسی وسیع توضیح می‌دهد (قوام، ۱۴۰۰: ۸۵-۷۹). اما این نحلهٔ فکری در پارادایم رئالیسم نیز با تحولاتی مانند فروپاشی شوروی که متغیرهای داخلی نیز در وقوع آن نقش داشتند مورد تردید قرار گرفت (حق‌شناس، ۱۳۹۲: ۶۶۰).

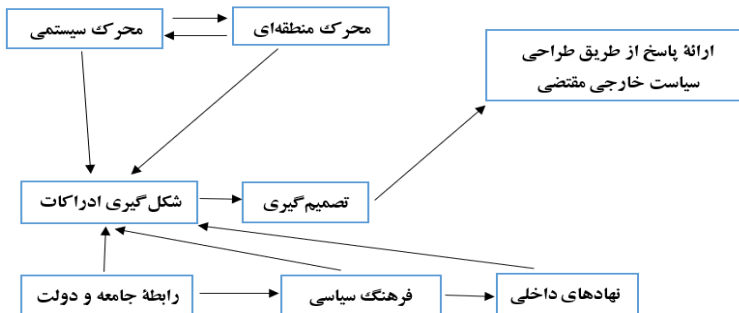
در چنین شرایطی بود که رئالیسم نئوکلاسیک برای رفع نارسایی‌های رئالیسم کلاسیک و نئورئالیسم پا به عرصه گذاشت. گیدئون رز و رندال شوئلر از نظریه‌پردازان این نحله از واقع‌گرایی هستند که با رد تعیین‌کنندگی تام متغیر ساختار در چگونگی رفتار دولت‌ها، سطح تحلیل خرد را نیز مهم می‌دانند؛ لذا هر چند این نظریه، متغیرهای سیستمی از جمله آنارشی و ساختار را همچنان پراهمیت می‌داند، اما بر بایستگی توجه به سطح داخل نیز تأکید دارند. رئالیسم نئوکلاسیک در واقع راه فراری از محدودیت‌های توضیحی رئالیسم ساختاری است و به آن دو اشکال وارد می‌کند؛ اول اینکه، رفتار دولت‌ها ساده و خطی نیست. دوم، شکل و نحوهٔ رفتارها به ویژگی‌های جامعه و سیاست‌گذارانی نیز بستگی دارد که به‌عنوان متغیرهای میانجی بین محیط بین‌الملل و رفتار سیاست خارجی قرار دارند (نوری و مسعودی، ۱۴۰۴: ۱۱۵).

این گونه از رئالیسم دارای مفروضاتی دربارهٔ ماهیت روابط بین‌الملل است که اساس پارادایم رئالیستی را تشکیل می‌دهد. پیروان رئالیسم نئوکلاسیک، از جمله لوبل، ریپزمن و تالیافرو، سه فرض اصلی را مطرح کرده‌اند: نخست، انسان به‌تنهایی قادر به ادامهٔ حیات نیست و با پیوستن به گروه‌های بزرگ‌تر در پی تأمین امنیت خود در برابر تهدیدهای خارجی است. دوم، سیاست عرصهٔ رقابت دائمی میان گروه‌های خودمحمور در شرایط کمبود و عدم قطعیت است؛ این رقابت می‌تواند بر سر منابع مادی یا منافع اجتماعی مانند اعتبار و موقعیت باشد و با ابهام نسبت به اهداف و نیت دیگران همراه است. سوم، قدرت نیاز اساسی هر گروه برای دستیابی به اهداف خود، اعم از بقا یا گسترش نفوذ، محسوب می‌شود. از این منظر، نظام بین‌الملل از طریق سازوکار پاداش و تنبیه بر رفتار دولت‌ها اثر می‌گذارد. بسیاری، رئالیسم نئوکلاسیک را نظریه‌ای در حوزهٔ سیاست خارجی می‌دانند که با تمرکز بر رفتار دولت‌ها در شرایط خاص، تفاوت سیاست‌های خارجی را توضیح می‌دهد. در این چارچوب، تحلیل سیاست خارجی هم‌زمان به عوامل نظام بین‌الملل و ویژگی‌های داخلی دولت‌ها توجه دارد و رفتار دولت‌ها را صرفاً محصول ساختار نظام بین‌الملل نمی‌داند (تابع افشار و برزگر، ۱۳۹۶: ۱۱۵).

۴۸-۴۹). در رئالیسم نئوکلاسیک رزوی برای ارزیابی تهدیدها از مدلی چندلایه بهره می‌برد که در این مدل تهدیدات ممکن است از ناحیه سیستم بین‌الملل (روابط بین دولت‌ها)، سیستم‌های منطقه‌ای (روابط بین دولت‌ها) و یا سطوح داخلی سرچشمه بگیرند. در چنین فضایی تصمیم‌گیرندگان حوزه سیاست خارجی دولت‌ها که از منظر رئالیسم نئوکلاسیک دارای انسجام و اتحاد هستند در سطح بین‌الملل با هدف معطوف به داخل و در سطح داخلی با هدف بین‌المللی عمل می‌کنند و امنیت و قدرت خود را ارتقا می‌بخشند (قاسمی، ۱۳۹۹: ۱۶۰-۱۵۹).

بر اساس این چارچوب نظری و مدل مفهومی پژوهش، رابطه دولت و جامعه در اسرائیل به دلیل ساختار موزاییکی این جامعه، همواره تحت تأثیر گروه‌های جمعیتی مسلط قرار دارد. رشد جمعیتی بالاتر جریان‌های راست‌گرا موجب تقویت گفتمان‌های افراطی، ضد فلسطینی و امنیت‌محور در جامعه اسرائیل شده و زمینه حمایت از دولت‌هایی همچون دولت بنیامین نتانیاهو را فراهم کرده است. این دولت نیز متناسب با گرایش‌های ائتلاف محافظه‌کار خود، نهادهای سیاسی و اجرایی را سامان داده و افرادی با دیدگاه‌های رادیکال را در مناصب تصمیم‌گیری قرار داده است. در چنین شرایطی، محرک منطقه‌ای ناشی از عملیات طوفان الاقصی و جنگ‌های پس از آن، همراه با محرک سیستمی ناشی از افزایش حمایت بین‌المللی و اقدام برخی کشورهای اروپایی در به رسمیت شناختن دولت فلسطین، این ادراک را در میان نخبگان حاکم اسرائیل تقویت کرده است که موجودیت دولت اسرائیل و ایدئولوژی صهیونیسم با تهدیدی جدی مواجه شده‌اند. در نتیجه، نهادهای مختلف حکومتی راهبرد مقابله با این تهدید را در دستور کار قرار داده‌اند. در حوزه سیاست خارجی، این راهبرد به تلاش برای حذف مسأله تشکیل دولت فلسطینی از دستور کار سیاسی، همراه با روایت‌سازی و مشروعیت‌بخشی به اقدامات اسرائیل در نوار غزه و کرانه باختری منجر شده است. شکل ۱. مدل طراحی سیاست خارجی در واکنش به شبکه عوامل داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی

۴. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر ماهیت پژوهی، نظری است که تلاش دارد تا با بهره‌گیری از استدلال‌ها و تحلیل‌های عقلانی مبتنی بر مطالعات اسنادی (درجه اول و دوم) و با یک منطق تبیینی بر پایه چارچوب نظری رئالیسم نئوکلاسیک، علل خروج مسئله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل را به شیوه‌ای کیفی تشریح کند.

۵. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

۵-۱. تحولات سطح واحد: رشد جریان راست‌گرا در اسرائیل

یکی از مواردی که در چارچوب نظریه رئالیسم نئوکلاسیک باید مورد بررسی قرار بگیرد تا روند خروج مسئله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل تبیین شود، روند تغییر جریان‌های داخلی اسرائیل، بررسی باورهای فکری جریان غالب و تأثیر آن بر نهادهای کارگزار امر سیاست خارجی در اسرائیل است؛ از همین رو در این بخش باورهای بنیادین جریان راست‌گرا در اسرائیل که پس از انقلاب سیاسی ۱۹۷۷ بر مسند قدرت قرار گرفتند و به‌عنوان اصلی‌ترین جریان مخالف مسئله فلسطین شناخته می‌شوند مورد بررسی قرار گرفته و سپس روند رشد این جریان فکری در طول سال‌های ۲۰۲۵-۱۹۷۷ تبیین شود تا نقش روندهای داخلی اسرائیل در اصلی‌ترین سؤال این پژوهش یعنی در عوامل خروج مسئله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل آشکار شود (Shilon, 2018: 2-7).

۵-۱-۱. باورهای بنیادین جریان راست‌گرا

جریانی که امروزه تحت عنوان جریان راست‌گرا در اسرائیل شناخته می‌شود به سه دسته کلی راست‌گرایان سنتی، راست‌گرایان خریدی و راست‌گرایان ملی - مذهبی (صهیونیسم مذهبی) تقسیم می‌شوند. اگرچه تفکر امنیتی و امنیتی‌سازی میراث هرترصل و کتاب دولت یهود وی است، اما نقطه اتصال‌دهنده جریان‌های مختلف راست‌گرا در اسرائیل تفکری به‌مراتب امنیتی‌تر از تفکر هرترصل است. تفکری که نگاهی امنیتی هرترصل را با نقطه نظرات دینی و مذهبی در هم آمیخته و نمونه‌ای رادیکال از یهودیت را عرضه کرده است. ایده صهیونیسم هرترصل یک ایده امنیتی، ملی‌گرایانه و کاملاً سکولار و برآمده از عصر روشنگری یهودیان در اروپا (هسکالا) بود. ایده‌ای که تنها راه نجات از یهودستیزی اروپا را تشکیل دولت مستقل یهودی می‌دانست. هرچند روند حوادث به سمتی پیش رفت که شعوب مذهبی یهودیت نیز وارد تفکر پیشنهادی هرترصل شد (حاج زرگرباشی و جوادی قلعه، ۱۴۰۴: ۳۰-۲۹).

الف) راست‌گرایان ملی - مذهبی

برای شناخت جریان راست ملی-مذهبی در اسرائیل باید به روزهای ابتدایی تشکیل کنگره جهانی صهیونیسم بازگشت. براساس نظر آنتونی دی. اسمیت که مدلی را برای پیش‌بینی جهت‌گیری و رفتار جریان‌های ملی-مذهبی در برخورد با شاخص‌های مدرنیته ارائه داد و گزینه‌های احتمالی (۱) هم‌گام شدن کامل با مدرنیته (۲) عقب‌نشینی به سنت‌گرایی و (۳) جست‌وجوی ترکیبی از مدرنیته و مذهب را مطرح کرد، این جریان با اتخاذ رویکرد سوم و تحت الهیات سیاسی خاخام آبراهام کوک به ترکیب مؤلفه‌های دین و دولت روی آورد (Cohen, 1998: 5-40).

این جریان تحت آموزه‌های الهیات سیاسی «خاخام آبراهام اسحاق کوک»^۱ (۱۹۳۵-۱۸۵۶) و پسرش «خاخام زوی یهودا کوک»^۲ (۱۹۸۲-۱۸۹۱) توسعه یافت. این رهبران معنوی شروع به پرورش یک رویکرد موعودگرایانه در نگاه خود به اسرائیل کردند. در این عقیده، دولت اسرائیل، نهادهای آن و ارتش آن بیش از یک امر دنیوی و ساختار ساخته دست بشر هستند. این نهادها را باید با تعبیر موعودگرایانه درک کرد. اوج این رویکرد تقدس‌محور به اسرائیل را باید بعد از جنگ شش روزه جست‌وجو کرد. تعلیم خاخام کوک در نیم قرن اخیر ریشه دوانده و تا عمق سیستم آموزشی صهیونیست مذهبی نفوذ کرده است. سرزمین اسرائیل به سنگ محک صهیونیسم مذهبی تبدیل شده است. درواقع بسیاری از منتقدان بر این باورند که این باور و اعتقاد سایر جنبه‌های یهودیت را به حاشیه رانده و سایر جنبه‌های کلاسیک اعمال مذهبی یهودی را تحت‌الشعاع قرار داده است (Samson & Fishman, 1995: 1-10).

یشیوای مرکزی خاخام کوک که توسط خاخام آبراهام کوک تأسیس شد، به مرکز تحول در الهیات سیاسی تبدیل شد و صهیونیسم مذهبی را پس از جنگ شش‌روزه (۱۹۶۷) و جنگ یوم‌کیپور (۱۹۷۳) دگرگون کرد. براساس آموزه‌های کوک، صهیونیسم سکولار هر متصل در ۱۸۹۶ تنها گام نخست در مسیر رستگاری بود. گام بعدی نیازمند سنتزی عمیق میان دین و سکولاریته و میان امر روحانی و سیاسی برای تحقق یگانگی قوم یهود و سرزمین اسرائیل بود. اعضای این جریان خود را متعهد به این هدف می‌دانستند. کوک با نقد غرب، جدایی دین و دولت را ناشی از مسیحیت می‌دانست و آن را بیگانه با یهودیت تلقی می‌کرد. در نگاه او، امر دنیوی بستر تحقق امر مقدس است و سیاست آینده اسرائیل باید بر بنیان الهی شکل گیرد (Hellinger, 2008: 2-).

^۱ Rabbi Avraham Isaac Kook

^۲ Rabbi Tzvi Yehuda Kook

10). از نظر خاخام کوک باید به جای عمل‌گرایی سیاسی (که در سراسر اندیشه غرب از ارسطو گرفته تا بنیان‌گذاران قانون اساسی آمریکا مشهود است) بر نقطه‌نظرات آرمان‌گرایانه و آرمان‌شهرگرایی افلاطون، روسو و هگل تأکید کرد؛ خاخام کوک سه نوع دولت را از هم تفکیک می‌کند: (۱) دولت درجه دو با آرمان‌گرایی فریبکارانه (۲) دولت معمول غربی بر پایه قرارداد اجتماعی هابز یا لاک و (۳) دولت یهود مبتنی بر آرمان‌گرایی اصیل و معنوی. وی با حفظ وفاداری به روش الهیاتی و ایدئولوژیک خود، آموزه خود را که «ایده ملی شایسته از ایده الهی سرچشمه می‌گیرد» به دولت آینده اسرائیل تعمیم می‌دهد.

خاخام زوی یهودا کوک پسر خاخام کوک و هوادارانش در جنبش گوش امونیم، الهیات سیاسی خاخام آوراهاام کوک را زیربنای معنوی و روحانی نظریه دولت‌مداری بن‌گوریون و مشروعیتی برای اسرائیل به‌عنوان یک دولت سکولار با ریشه‌های مقدس می‌دانند. اشاعه ایده‌ها و تفکرات خاخام کوک در یشیواها و در مراکز آمادگی سربازی تقدیس اسرائیل را برای جامعه صهیونیسم مذهبی به امری واجب تبدیل کرد. براساس همین نگاه بود که اعزام به ارتش اسرائیل به‌عنوان یک فعالیت شبه‌مذهبی و یک مناسک دینی دیده می‌شد. براساس این تفکر نه‌تنها خدمت سربازی امری مقدس است، بلکه خدمت در واحدهای رزمی خط مقدم به معنای انجام فرامین الهی در عالی‌ترین سطح ممکن است (Hershkowitz et al, 2018: 20-22).

خاخام «یتصخاک یعگورینس»^۱ صهیونیسم را بخشی از یک مدل فرهنگی جدید از یهودیت می‌دانست که معتقد است بازسکونت مردم یهود در فلسطین پاسخی سیاسی به یهودستیزی است؛ تفکری که اساس ایده شهرک‌سازی را در این جریان بنیان می‌نهد. او نبرد برای موجودیت را ابزاری مجاز و توصیه شده توسط تورات و شریعت یهود می‌دانست که باید محقق شود. متفکران ملی-مذهبی بعد از نزدیک به سه دهه همکاری با سکولارها، ایدئولوژی منحصر به فرد خود را توسعه دادند که آن همان ایده صهیونیسم بزرگ بود. شعار اصلی این جریان که توسط خاخام «مئیر برلین» مطرح شده عبارت است از: «سرزمین اسرائیل برای مردم اسرائیل براساس تورات اسرائیل» (Cohen, 1998: 5-41).

¹ Rabbi Yitzhak Ya'acov Reines

ب) راست‌گرایان سنتی

جنبش‌های راست که دارای تفکرات مذهبی‌تری بودند، در شرایطی پا به عرصه وجود گذاشتند که صهیونیسم در شرایط سختی به سر می‌برد؛ حکومت بریتانیا در فلسطین در کل به هیچ وجه نسبت به صهیونیسم جانبدارانه نبود و اعراب نیز فعالانه با آن خصومت می‌ورزیدند. اعلامیه بالفور به تدریج رو به فرسایش می‌رفت، مهاجران به نسبت اندک بودند و کشاورزی و صنعت به‌کندی گسترش می‌یافت. در چنین شرایطی نارضایتی نسبت به سیاست صهیونیسم گسترش یافت. رهبران صهیونیسم به سستی و عدم ابتکار متهم شدند و وایزمن شخصاً مسؤول عقب‌نشینی‌ها شناخته شد و مورد اتهام ناتوانی در تصمیم‌گیری، اتکای مفرط به بریتانیا، اتخاذ یک صهیونیسم مینیاتوری و خیانت در میراث هرتصل قرار گرفت. لهستان، یعنی جایی که یهودیان بیشترین آزار را تجربه کرده بودند به عرصهٔ زایش جنبش راست صهیونیستی تبدیل شد؛ جنبشی که رهبری آن را ولادیمیر ژابوتینسکی برعهده داشت (بیات، ۱۳۷۹: ۵۰).

ژابوتینسکی را با عنوان پدر صهیونیسم تجدیدنظرطلب می‌شناسند. درحالی‌که ایدهٔ صهیونیسم سوسیال در اسرائیل از تفکرات افرادی نظیر «ولادیمیر لنین»^۱ رهبر بلشویک روسیه نشأت گرفته بود، ژابوتینسکی ایدهٔ «صهیونیسم تجدیدنظرطلب»^۲ را از افرادی نظیر «بنیتو موسولینی»^۳ رهبر فاشیست‌ها به امانت گرفته بود (Yates, 2012: 28). ژابوتینسکی یک شخصیت به‌شدت عرب‌ستیز، رادیکال، ملی‌گرا و طرفدار گروه‌های شبه‌نظامی یهودی علیه اعراب فلسطین بود. او یک نگاه مبارزه‌محور داشت و توسعه‌دهندهٔ اصلی ایدهٔ «اسرائیل بزرگ»^۴ و به دنبال احیای پادشاهی تاریخی یهودیان و بازیابی شکوه و جلال آن بود و قصد داشت تا اسرائیل را تا آن سوی کرانهٔ باختری و حتی فراتر از آن (تا بخش‌های شرقی عراق) پیش ببرد و هرگز این مناطق را تسلیم اعراب نکند (Efron & Gottesman, 2020: 63-64). او بر این باور بود که هدف صهیونیسم رستگاری ارض و قوم اسرائیل، احیای حاکمیت تاریخی این قوم و زبان آن و عمق بخشیدن به آموزه‌های مقدس در زندگی مردم اسرائیل است. او قائل به ایجاد اکثریت یهودی در دو سوی اردن بود که از نظر مدنی لیبرال و از نظر حقوقی و ارزشی ریشه در روح تورات دارد. یکی از شاگردان خلف ژابوتینسکی، مناخم بگین

¹ Vladimir Lenin

² Revisionist Zionism

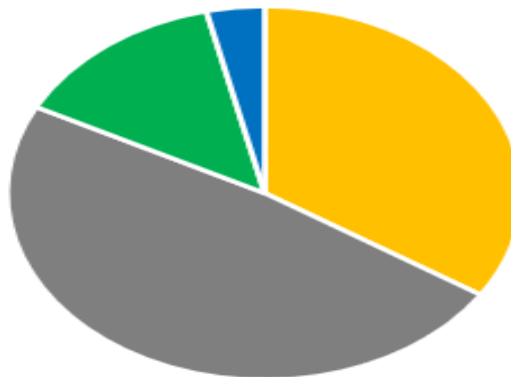
³ Benito Mussolini

⁴ Greater Israel

رئیس حزب لیکود بود. کسی که توانست تا در سال ۱۹۷۷ به تاریخچه ۳۰ ساله قدرت احزاب سوسیالیستی در اسرائیل پایان دهد و نگاه امنیتی راست‌گرایانه را بر اسرائیل حاکم کند. جریان راست سنتی امروزه با رهبری حزب لیکود که گروهی از احزاب راست دیگر آن را در عرصه سیاسی همراهی می‌کنند، هدایت می‌شود؛ لذا تفکرات امنیتی شخصی مانند نتانیاو رهبر حزب لیکود و رهبر جریان فعلی راست سنتی در اسرائیل ریشه در تفکرات مناخیم بگین و ژابوتینسکی دارد (Yeshiva Har Bracha, 2019).

امروزه یهودیان سنتی یا ماسورتی بزرگ‌ترین حامی این جریان فکری در اسرائیل هستند. اگر بخواهیم این دسته از یهودیان را در میان تقسیم‌بندی یهودیان اسرائیل بگنجانیم، باید آن‌ها را مابین جامعه مذهبی و سکولار قرار دهیم. براساس داده‌های اداره مرکزی آمار اسرائیل از ۴ دسته‌بندی دینی در اسرائیل (حریدی، مذهبی، سنتی و سکولار)، ۲۵ درصد خود را از یهودیان سنتی دانسته‌اند (Rosner, 2021). اگر بخواهیم تفکر سیاسی این جریان مذهبی را در اسرائیل بررسی کنیم، متوجه خواهیم شد که نزدیک به نیمی از این جریان از طرفداران حزب لیکود به رهبری بنیامین نتانیاو هستند؛ باقی‌مانده این گروه نیز طرفداران احزابی مانند اردوگاه حکومتی به رهبری بنی‌گانتس هستند که اگرچه در جریان مقابل نتانیاو قرار دارد اما در اصل دارای تفکراتی محافظه‌کارانه، به‌شدت امنیتی و مخالف ایده دو دولتی است (Rubin, 2022; The Times of Israel, 2015; Abensour, 2023: 19-21).

نمودار ۱. رأی‌دهندگان حزب لیکود در انتخابات ۲۰۲۰ براساس گرایش مذهبی

■ حریدی ■ مذهبی ■ سنتی ■ سکولار

منبع: (Abensour, 2023: 19-21)

ج) راست‌گرایان حریدی

یکی دیگر از جریان‌های راست که باید مورد بررسی قرار بگیرند، جریان راست‌گرای حریدی است. جامعه حریدی در اسرائیل هرچند تحت عنوان یهودیان غیرصهیونیست شناخته می‌شود و هیچ نگاه ملی‌گرایانه‌ای به اسرائیل و اهداف و آرمان‌های آن ندارند، اما به علت برخورداری از امتیازهای اجتماعی و سیاسی در اسرائیل و از طرفی به علت رویکرد ضد حریدی جریان چپ و میانه در اسرائیل که به دنبال تحدید منافع این گروه جمعیتی هستند، همواره خود را در بلوک دولت‌های راست‌گرا و همراه و هم‌پای آن‌ها قرار می‌دهند. از طرفی این گروه رشد جمعیتی بسیار بالایی دارد که این رشد جمعیتی می‌تواند به ادامه و تثبیت قدرت سیاسی و اجتماعی آن‌ها کمک کند؛ لذا قرارگرفتن در بلوک جریان راست در اسرائیل به این معنی است که این جریان حتی اگر رویکرد غیرصهیونیستی نیز داشته باشد، اما در تمام تصمیمات جریان راست سنتی و ملی- مذهبی از آن‌ها حمایت کرده و به نوعی در رشد جهان‌بینی آن‌ها در قبال مسأله فلسطین مؤثر هستند (Berkovits, 2023).

۱-۲. تثبیت جریان راست بر مسند قدرت سیاسی اسرائیل

پس از بررسی باورهای بنیادین جریان مخالف فلسطین (جریان راست‌گرا)، از طریق بازنمایی صحنه سیاسی، افکارسنجی و مؤلفه جمعیت‌شناختی به تحلیل و تبیین این موضوع می‌پردازیم که این جریان در بازه زمانی سال‌های ۲۰۲۵-۱۹۷۷ موفق شده تا خود را بر نهادهای کارگزار سیاسی در اسرائیل حاکم کند؛ لذا تصمیم به خارج کردن موضوع فلسطین از دستور کار سیاست خارجی با توجه به روند ظهور و تثبیت جایگاه جریان راست با چارچوب نظری رئالیسم نئوکلاسیک مطابقت دارد (Klein, 2025).

الف) صحنه سیاسی

پس از به قدرت رسیدن حزب لیکود در ۱۷ مه ۱۹۷۷ و پایان قدرت بلامناع احزاب چپ و سوسیالیستی در اسرائیل، قدرت تا امروز عمدتاً در دست احزاب راست‌گرا باقی مانده است. در سایه این تحول تاریخی در پارادایم سیاسی اسرائیل، احزاب حریدی پس از سال‌ها دوری از قدرت مجدداً احیا شدند و احزاب افراطی ملی-مذهبی نیز حضور خود را در بدنه ائتلاف و در مجموع در ساختار سیاسی اسرائیل سازمان‌دهی کردند و در ادامه موفق شدند پست‌های وزارتخانه‌ای را نیز از آن خود کنند. در نقطه مقابل این قدرت‌یابی، احزاب طرفدار راه‌حل دو دولتی در اسرائیل یعنی احزاب سکولار، سوسیال و دموکرات تضعیف شده و به‌مرور زمام قدرت را به جریان ضد فلسطین و

طرفدار الحاق واگذار کرده‌اند. نتیجه انتخابات اسرائیل از سال ۱۹۷۷ (انقلاب سیاسی بزرگ در اسرائیل) نشان می‌دهد احزاب راست طرفدار الحاق و بی‌تفاوت به مسأله فلسطین رشد چشم‌گیری داشته‌اند و این روند همچنان ادامه دارد که در ادامه به دلایل آن اشاره خواهد شد (Lintl, 2016).

جدول ۲. نتیجه انتخابات اسرائیل (۲۰۲۲-۱۹۷۷) - احزاب با بیش از ۲ کرسی

انتخابات	طرفداران دو دولتی	تعداد کرسی	مخالفان دو دولتی	تعداد کرسی
۱۹۷۷	مَعْرَخ (اتحاد حزب کار و میام)	۳۲	لیکود	۴۳
	جنبش دموکراتیک برای تغییر ^۱	۱۵	مفدال	۱۲
	خدش	۵	اگودات اسرائیل	۴
۱۹۸۱	مَعْرَخ (اتحاد حزب کار و میام)	۴۷	لیکود	۴۸
	خدش	۴	مفدال	۶
			اگودات اسرائیل	۴
			تخیا	۳
			تامی (جنبش میراث اسرائیل)	۳
۱۹۸۴	مَعْرَخ (اتحاد حزب کار و میام)	۴۴	لیکود	۴۱
	راتص (جنبش حقوق مدنی)	۳	مفدال	۴
	خدش	۴	اگودات اسرائیل	۴
	شینوی (تغییر)	۳	تخیا	۵
	یاخد ^۲	۳	شاس	۴
۱۹۸۸	مَعْرَخ (اتحاد حزب کار و میام)	۳۹	لیکود	۴۰
	راتص (جنبش حقوق مدنی)	۵	مفدال	۵
	خدش	۴	اگودات اسرائیل	۵

¹ Democratic Movement for Change

² Yahad

۳	تخیا	۳	میام (حزب کارگران متحد)	۱۹۹۲
۶	شاس			
۳۲	لیکود	۴۴	حزب کار	
۶	مفدال	۱۲	مرتص	
۴	یهودیت توراتی متحد	۳	خدش	
۳	حزب مولدت (میهن) ^۱	۳	میام (حزب کارگران متحد)	
۶	شاس			
۸	صومت ^۲			
۳۲	فهرست لیکود	۳۴	حزب کار	۱۹۹۶
۹	مفدال	۹	مرتص	
۴	یهودیت توراتی متحد	۵	خدش-بَلَد	
۷	اسرائیل یعلیا ^۴ (اسرائیل در اوج)	۴	راه سوم ^۳	
۱۰	شاس	۴	حزب دموکراتیک عربی	
۱۹	لیکود	۲۶	یک اسرائیل ^۵	
۵	مفدال	۱۰	مرتص	۱۹۹۹
۵	یهودیت توراتی متحد	۳	خدش	
۶	اسرائیل یعلیا (اسرائیل در اوج)	۶	شینوی	
۱۷	شاس	۶	حزب مرکز ^۶	

^۱ Moledet^۲ Tzomet^۳ The Third Way^۴ Yisrael BaAliyah^۵ One Israel^۶ Center Party

۴	اسرائیل بیتنو (اسرائیل خانه ما)	۵	رعم	
۴	اتحاد ملی ^۱			
۳۸	لیکود	۱۹	کار-میمد ^۲	۲۰۰۳
۶	مفدال	۶	مرتص	
۵	یهودیت توراتی متحد	۳	خدش-تعل	
۱۱	شاس	۱۵	شینوی	
۷	فهرست اسرائیل بیتنو- اتحاد ملی- مولدت و تکوما	۳	یک ملت ^۳	
		۳	بلد	
۱۲	لیکود	۱۹	کار-میمد	۲۰۰۶
۶	یهودیت توراتی متحد	۵	مرتص	
۹	اتحاد ملی	۳	خدش	
۱۲	شاس	۲۹	کادیما	
۱۱	اسرائیل بیتنو (اسرائیل خانه ما)	۷	گیل	
		۳	بلد	
		۴	رعم	
۲۷	فهرست لیکود-اخی ^۴	۱۳	کار	۲۰۰۹

¹ National Union

² Labor-Meimad

³ One Nation

⁴ Likud-Achi

۳	هَبَّیت هَبَّیهودی (خانه یهود)	۳	مرتص	
۵	یهودیت توراتی متحد	۴	خدش	
۴	اتحاد ملی	۲۸	کادیم	
۱۱	شاس	۳	بلد	
۱۵	اسرائیل بیتنو (اسرائیل خانه ما)	۴	رعم	
۳۱	فهرست لیکود-اسرائیل بیتنو	۱۵	کار	۲۰۱۳
۱۲	هَبَّیت هَبَّیهودی (خانه یهود)	۶	مرتص	
۷	یهودیت توراتی متحد	۴	خدش	
۱۱	شاس	۱۹	یش عاتید	
		۳	بلد	
		۴	فهرست رعم-تعل-مداع	
		۶	هَتِنوعا	
۳۰	لیکود	۲۴	اردوگاه صهیونیست ^۱	۲۰۱۵
۸	هَبَّیت هَبَّیهودی (خانه یهود)	۵	مرتص	
۶	یهودیت توراتی متحد	۱۰	کولانو ^۲ (همه ما)	
۷	شاس	۱۱	یش عاتید	

¹ Zionist Camp

² Kulanu

۶	اسرائیل بیتنو (اسرائیل خانه ما)	۱۳	فهرست مشترک عربی	
۳۵	لیکود	۶	کار	آوریل ۲۰۱۹
۵	هَبیت هیهودی (خانه یهود)	۴	مرتص	
۸	یهودیت توراتی متحد	۴	کولانو (همه ما)	
۸	شاس	۶	فهرست خدش-تعل	
۵	اسرائیل بیتنو (اسرائیل خانه ما)	۴	فهرست رعم-بلد	
۳۵	آبی-سفید			
۳۲	لیکود	۱۳	فهرست مشترک عربی	
۷	یامینا	۵	اتحاد دموکراتیک ^۱	
۷	یهودیت توراتی متحد	۶	کار	
۹	شاس			
۸	اسرائیل بیتنو (اسرائیل خانه ما)			
۳۳	آبی-سفید			۲۰۲۰
۳۶	لیکود	۷	فهرست کار-مرتص	
۶	یامینا	۱۵	فهرست مشترک عربی	
۷	یهودیت توراتی متحد			
۹	شاس			

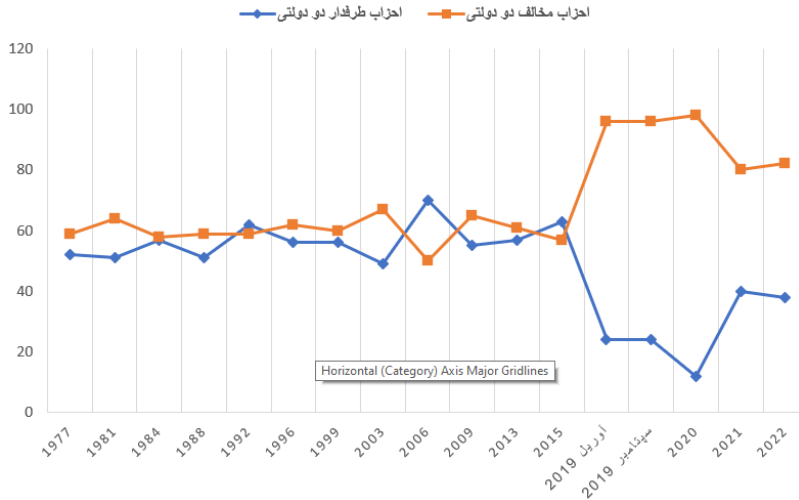
¹ Democratic Union

۷	اسرائیل بیتنو (اسرائیل خانه ما)			
۳۳	آبی-سفید			
۳۰	لیکود	۶	مرتص	۲۰۲۱
۷	یامینا	۷	کار	
۷	یهودیت توراتی متحد	۶	فهرست مشترک عربی	
۹	شاس	۴	رعم	
۷	اسرائیل بیتنو (اسرائیل خانه ما)	۱۷	یش عاتید	
۶	صهیونیسم مذهبی			
۶	امید جدید			
۸	آبی-سفید			
۳۲	لیکود	۴	کار	
۱۲	اردوگاه حکومتی	۵	فهرست خدش-تعل	
۷	یهودیت توراتی متحد	۵	رعم	
۱۱	شاس	۲۴	یش عاتید	
۶	اسرائیل بیتنو (اسرائیل خانه ما)			
۱۴	صهیونیسم مذهبی			

(منبع: הכנסת, ۲۰۲۵.۰۸.۲۰)

نمودار ۲. تعداد کرسی‌های جریان‌های موافق و مخالف مسأله فلسطین در کنست اسرائیل

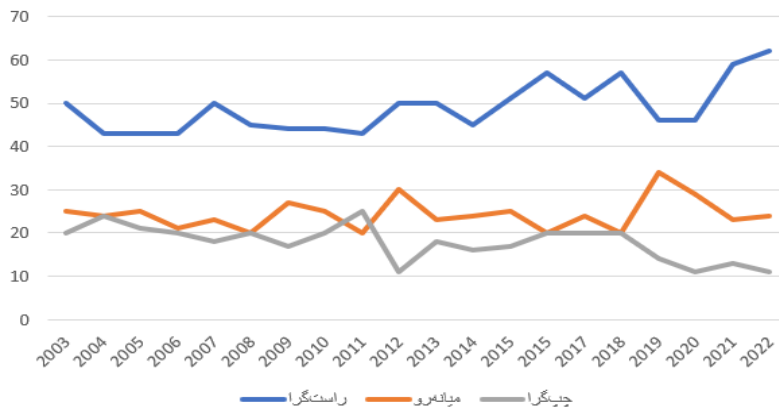
(منبع: הכנסת، ۲۰۲۵.۰۸.۲۰)

ب) افکارسنجی

براساس افکارسنجی صورت‌گرفته در شاخص دموکراسی اسرائیل که یکی از شاخص‌های معتبر افکارسنجی در اسرائیل است، تا سال ۲۰۲۲، ۶۲ درصد از جامعه اسرائیل خود را راست‌گرا، ۲۴ درصد میانه‌رو و فقط ۱۱ درصد خود را چپ‌گرا می‌دانند. این آمار به‌خوبی نشان‌دهنده رشد جریان راست‌گرا، یعنی جریان مخالف مسأله فلسطین در اسرائیل است.

نمودار ۳. جایگاه فردی شهروندان در جامعه اسرائیل

درصد وابستگی به اردوگاه‌های سیاسی در اسرائیل

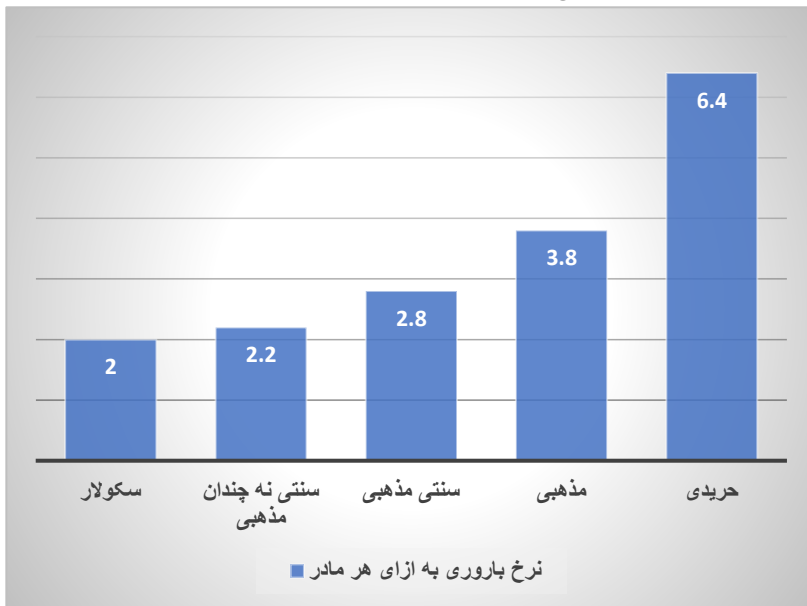
(منبع: לנבי ואחרים، ۲۰۲۲: ۲۱)

ج) مؤلفه جمعیت‌شناختی

براساس آمار جمعیتی اسرائیل در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۲، میانگین نرخ باروری زنان در جامعه اسرائیل با اختلاف بالایی به نفع جریان راست‌گرا در اسرائیل است؛ به طوری- که به جرأت می‌توان گفت که تا چند سال آینده گروه‌های چپ‌گرا و میانه‌رو در اسرائیل به یک اقلیت تبدیل خواهند شد. این روند خود نشان از افزایش جامعه‌ای دارد که منکر مسأله فلسطین و طرفدار الحاق و تشکیل دولت یک دست یهودی است (כהنر وملاך، ۲۰۲۴: ۱۵).

نمودار ۴. نرخ باروری زنان در جامعه اسرائیل ۲۰۲۰-۲۰۲۲

(כהنر وملاך، ۲۰۲۴: ۱۵)

۲-۵. تحولات سطح منطقه‌ای: عملیات طوفان الاقصی و شکل‌گیری جبهه چند عرصه‌ای ضد اسرائیل

اگرچه مسأله فلسطین تا به امروز به سرانجام روشنی دست نیافته و دولت فلسطین در سطح نظام بین‌الملل به رسمیت شناخته نشده است، اما یکی از مهم‌ترین دستورات کارهای بین‌المللی پس از تأسیس اسرائیل موضوع فلسطین بوده است؛ اگرچه اسرائیل تلاش کرد پس از پیمان صلح با مصر و در روند عادی‌سازی روابط با کشورهای عربی منطقه، با کمک قدرت‌های جهانی (کنفرانس مادرید و پیمان اسلو) این موضوع را حل‌وفصل کند، اما روند حوادث داخلی فلسطین و منطقه از یک سو و حضور جریان راست در

قدرت سیاسی اسرائیل از سوی دیگر به‌گونه‌ای پیش رفت که امروزه این موضوع به‌طور کامل از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل خارج شده است. هرچند چهار نخست‌وزیر رژیم (از جمله ایهود باراک، آریل شارون، ایهود اولمرت و بنیامین نتانیاها) در دوره قدرت خود مبنای راه‌حل دو دولت برای دو ملت را رسماً به رسمیت شناخته بودند، اما نتانیاها از این موضع عقب‌نشینی کرد (The Times of Israel, 2015).

البته توضیح این عقب‌نشینی دشوار نیست؛ نتانیاها به‌عنوان طولانی‌ترین نخست‌وزیر اسرائیل، ائتلافی با رویکرد ملی-مذهبی را بر قدرت نشانده که هرگونه چشم‌پوشی از سرزمین اسرائیل را گناهی نابخشودنی می‌دانست. فردی که اسحاق رابین را در اعتراض به روند صلح با یاسر عرفات ترور کرد، از همین جریان بود. این طیف نماینده تفکر امنیتی‌سازی در اسرائیل است و کوچک‌ترین تهدیدها را بزرگ‌نمایی کرده و پاسخ‌های شدید اتخاذ می‌کند. اگرچه این رویکرد از دوره بن‌گوریون نیز وجود داشت، اما در جریان راست‌گرایی تجدیدنظرطلب تحت رهبری نتانیاها تشدید شد. بر همین اساس، تحولات متعددی مانند استقرار حماس در غزه از ۲۰۰۷، درگیری‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۹، ۲۰۱۲، ۲۰۱۴، ۲۰۲۱ و جنگ پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳، درگیری‌های کرانه باختری (الخلیل، جنین، قدس شرقی)، شکل‌گیری حزب‌الله در ۱۹۸۲ و تقویت آن تحت سید حسن نصرالله و نیز حضور ایران و محور مقاومت در سوریه، یمن و عراق که تحت دکترین اختاپوس به ایران نسبت داده می‌شد، موجب کنار گذاشتن روند صلح و راه‌حل دو دولت شد.

در این چارچوب، اسرائیل تشکیل هرگونه دولت فلسطینی نزدیک مرزهای خود را نمی‌پذیرد. در این میان، عملیات طوفان الاقصی شوکی بی‌سابقه امنیتی و اطلاعاتی به اسرائیل وارد کرد و نگرانی‌های دیرینه درباره شکل‌گیری جبهه چندجانبه به رهبری ایران را تحقق‌یافته نشان داد؛ وضعیتی که یادآور جنگ‌های چندعرصه‌ای دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ است (۶۱-۶۵، ۲۰۲۵: ۷-۱). ائتلاف حاکم بر اسرائیل به رهبری نتانیاها با شکل‌دهی به گفتمان هولوکاست دوم خود را ملزم به از بین بردن و ریشه‌کن کردن کوچک‌ترین تهدید در این مسیر کردند (הוֹפּמָן, ۲۰۲۵: ۴). در چنین فضایی از بین بردن کامل حماس، خلع سلاح آن (אייכנר ובן ארי, ۲۰۲۵: ۹، ۲۰۲۵)، اخراج ساکنان غزه به مصر و یا کشورهای اروپایی (זיתון ואזולאי, ۲۰۲۵: ۲، ۲۰۲۵)، الحاق کامل نوار غزه به اسرائیل (Middle East eye, 2025)، شهرک‌سازی مجدد در نوار غزه (Sharon, 2024)، الحاق ۸۲ درصد از کرانه باختری (Arnaout & Yilmaz, 2025) و... به ترتیب وارد گفتمان سیاست‌مداران اسرائیلی شده و شرایط برای اعلام

رسمی مخالفت با هرگونه ایده تشکیل دولت فلسطین در درون ساختار تصمیم‌گیری اسرائیل قوام یافت؛ لذا روند تحولات منطقه‌ای و تهدید چند عرصه‌ای ایجاد شده بر ضد اسرائیل باعث شد تا راست‌گراترین ائتلاف حاکم بر اسرائیل گفتمان دولتی شدن فلسطین را امری غیرقابل قبول اعلام کرده و تحقق چنین آینده‌ای را به‌طور کامل نفی کنند.

درواقع اثر بالقوه طوفان‌الاقصى بر افسانه شکست‌ناپذیری ارتش اسرائیل در منطقه یکی از پیامدهایی بود که سران اسرائیل را برای حفظ وجهه به تکاپو انداخت. اسرائیلی که بعد از انعقاد پیمان‌های ابراهیمی قرار بود تا هدایت ائتلاف‌های منطقه‌ای تحت چتر حمایتی آمریکا را برعهده داشته باشد، بعد از طوفان‌الاقصى در وضعیتی قرار گرفت که این جایگاه برای او متزلزل به نظر می‌رسید (مؤسسه مطالعاتی تحریریه، ۱۴۰۲). از طرفی تلاش‌های اسرائیل برای تبدیل شدن به قطب صدور کالا در کریدور آیمک در اثر این عملیات، با شوک غیرمنتظره‌ای مواجه شد. عدم ثبات امنیتی از یک سو می‌توانست شرکای اصلی اسرائیل در این طرح (هند و امارات متحده عربی) را نسبت به آینده آن بدبین کند و از طرفی ممکن بود مطالبه تشکیل دولت فلسطین را به پیش شرطی برای تحقق این پروژه تبدیل کند (تابناک، ۱۴۰۴). درنهایت اسرائیل که عادی‌سازی روابط با عربستان سعودی را پیش از شروع جنگ هدف‌گذاری کرده بود و به دنبال راهی برای حل دغدغه عربستان سعودی در موضوع فلسطین بود، با شروع جنگ تلاش کرد تا ضمن اعلام رسمی عدم امکان تشکیل دولت فلسطین در دوره پسا طوفان‌الاقصى، این پیش شرط را به‌طور کل از دستور کار عربستان سعودی خارج کند (مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۴۰۲).

۵-۳. تحولات سطح بین‌المللی

همان‌طور که در چارچوب نظری پژوهش بیان شد، اندیشمندان رئالیسم نئوکلاسیک معتقدند ساختار بین‌الملل از طریق سازوکار پاداش و تنبیه بر رفتار دولت‌ها اثر می‌گذارد. از سوی دیگر، دولت‌ها به‌عنوان بازیگران اصلی نظام بین‌الملل، سیاست قدرت را در مواجهه با نظام آنارشیک و تهدیدهای آن دنبال می‌کنند؛ خواه هدف آن کسب استیلای جهانی باشد یا صرفاً بقا. بر اساس این، هدف اسرائیل به‌عنوان یکی از بازیگران دارای گرایش راست‌گرایانه، تضمین یکی از ستون‌های هویتی و ملی خود یعنی تسلط کامل بر سرزمین فلسطین، جلوگیری از تشکیل دولت فلسطینی و مقابله با هرگونه طرح هویت‌بخش به مسأله فلسطین است. در همین راستا، برای حفاظت از این گفتمان در برابر فشار ساختار بین‌الملل، اسرائیل به امنیتی‌سازی مسأله فلسطین و گروه‌هایی

مانند حماس پرداخته و آن‌ها را هم‌ردیف گروه‌های تروریستی نظیر داعش معرفی کرده است. همچنین، با معرفی غرب به‌عنوان هدف بعدی تروریسم فلسطینی، خود را در جایگاه «مدافع جبهه تمدن» در برابر بربریت تعریف می‌کند (הכנה, ۲۰۲۵).

این گفتمان‌سازی در ابتدا توانست قدرتهای جهانی را تا حدودی با اسرائیل همراه کند، اما طولانی‌شدن مدت زمان جنگ، قطع ورود کمک‌های بشردوستانه به نوار غزه، کشتار بیش از ۷۰ هزار غیرنظامی، قحطی فزاینده و سیستماتیک و از همه مهم‌تر شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی در سطح جهانی برای توقف جنگ و در معرض خطر قرار گرفتن وجهه بین‌المللی اسرائیل باعث شد تا بازیگران مؤثر بین‌المللی ضمن به رسمیت شناختن یک طرفه دولت فلسطین، خواستار توقف فوری جنگ در نوار غزه شوند؛ لذا در برابر این اقدام تنبیهی جامعه جهانی و به‌خصوص بازیگران مهم نظام بین‌الملل، ائتلاف به رهبری نتانیاهو که از پیش و با رأی اکثریت هرگونه به رسمیت شناختن دولت فلسطین از سمت دولت‌های خارجی را غیرقانونی اعلام کرده بود (חדשות הכנסת, ۲۰۲۴.۰۷.۱۸؛ פריד, ۲۰۲۴.۰۷.۱۸)، سیاست خارجی اسرائیل را در تغییری محسوس به سمت خروج مسأله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل هدایت کردند و این اقدام کشورهای غربی را خلاف منافع ملی اسرائیل تشخیص دادند (רוזנצווייג ואחרים, ۲۰۲۵.۰۹.۲۳).

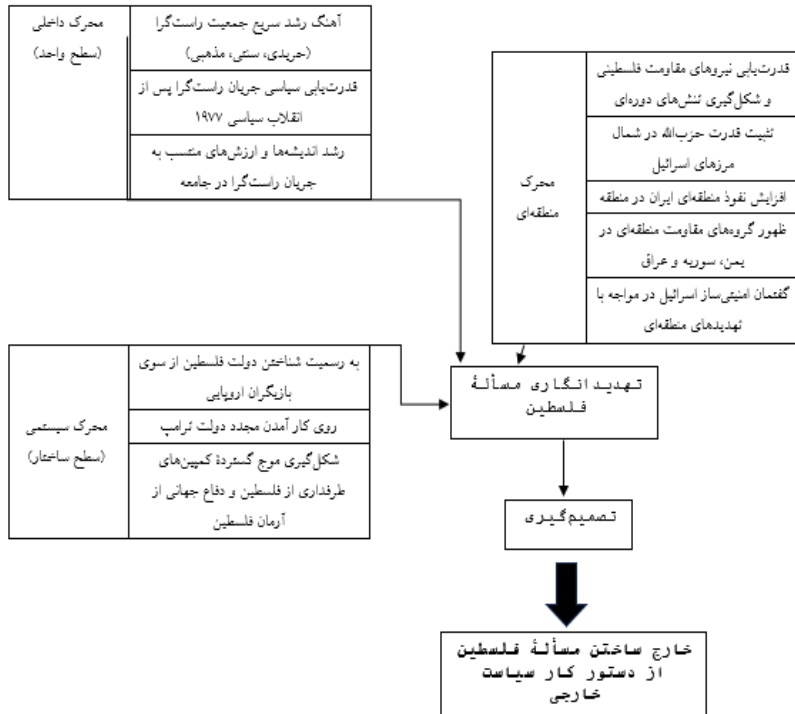
در پاسخ به این اقدام بازیگران بین‌المللی، نتانیاهو و دولت راست‌گرای تحت هدایت وی موضوع تغییر نام کرانه باختری به یهودا و سامریه، الحاق ۸۲ درصدی کرانه باختری و توسعه شهرک‌های یهودی‌نشین در این منطقه در اولویت اقدام قرار گرفت. اسرائیل محکومیت‌های دولت‌های غربی بر ضد اسرائیل را در چارچوب اسرائیل‌ستیزی تفسیر کرده و اعلام کردند که اسرائیل از تمام گزینه‌های پیش روی خود برای اطمینان از امنیت ملی خود استفاده خواهد کرد و به هیچ وجه اجازه تشکیل دولت فلسطین در نزدیکی مرزهای خود را نخواهد داد (Shalev, 2025). گیدئون سر وزیر امور خارجه اسرائیل در سفرهای اروپایی خود از یک سو (RFI, 2025) و در جلسات شورای امنیت سازمان ملل متحد از سوی دیگر (Reuters, 2025) موضع رسمی ائتلاف نتانیاهو در مورد دولت فلسطین را رسماً اعلام کرده و هرگونه گفتمان تشکیل دولت فلسطین را بی‌پایه و اساس خواند.

یکی از تغییرات بین‌المللی دیگری که در حرکت اسرائیل به سمت خارج ساختن مسأله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی موثر واقع شد، حضور مجدد ترامپ در کاخ سفید بود. ترامپ که در دوره ابتدایی خود (۲۰۲۱-۲۰۱۷) و با معماری ابتکار

صلح آوراهام، انتقال نظامی اسرائیل از یوکام به سنتکام (Shabtai & Levy, 2023)، انتقال سفارت ایالات متحده آمریکا به قدس و به رسمیت شناختن ضمنی حاکمیت اسرائیل بر قدس و بلندی‌های جولان (Landler, 2017) موفق شده بود تا جایگاه خود را به‌عنوان یکی از فعال‌ترین رؤسای ادوار گذشته آمریکا در حمایت از جامعه صهیونیست اثبات کند، با حضور مجدد خود در قدرت، در این تغییر جهت سیاست خارجی اسرائیل به‌صورت غیرمستقیم نقش ایفا کرد. وی با بیان طرح‌هایی نظیر کوچ اجباری مردم غزه به صحرای سینا (Klein & Harvey, 2025)، مخالفت با موج کشورهای اروپایی در به رسمیت شناختن دولت فلسطین (Nichols et al, 2025) و حمایت‌های سیاسی و نظامی گسترده از اسرائیل (Hartung, 2025: 3) در عرصه نظام بین‌الملل در قوام یافتن ایده خروج کامل مسأله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل نقش قابل ملاحظه‌ای ایفا کرد.

شکل ۲. مدل تبیینی علل شبکه‌ای خروج مسأله فلسطین از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل؛

منبع: نگارندگان

روند دیگر بین‌المللی مؤثر بر این فرآیند، شکل‌گیری موج جهانی حمایت از فلسطین و آرمان فلسطین در سراسر جهان بود. اگرچه این جنبش‌های جهانی تازه تأسیس نیستند و سابقه تأسیس آن‌ها به دهه‌های پیش بازمی‌گردد، اما موج گسترده همراهی آن‌ها با آرمان فلسطین و تهدید اقلیت‌های یهودی در سراسر جهان باعث شد تا اسرائیل این موج حمایت از فلسطین را امواج جدید یهودستیزی و صهیونیسم ستیزی تعبیر کند و گفتمان از بین بردن تهدید وجودی احتمالی، یعنی تشکیل دولت فلسطین در نزدیکی مرزهای اسرائیل را وارد گفتمان سیاسی خود کند (Sasson et al, 2024)؛ لذا همان‌طور که ملاحظه شد، تغییرات و پویایی‌های ساختار بین‌المللی و تأثیر بازیگران دولتی و غیردولتی مهم و تأثیرگذار بین‌المللی اسرائیل را بر آن داشت تا در مواجهه با گفتمان تهدیدکننده منافع ملی خود (تشکیل دولت یک دست اسرائیلی) واکنشی از این جنس داشته باشد تا به زعم خود بتواند این تهدید را برای همیشه از گفتمان بین‌المللی حذف کند.

۶. نتیجه‌گیری

هرچند فرآیند صلح اسرائیل-فلسطین پس از ترور اسحاق رابین با جدیت چندانی دنبال نشد، اما گفتمان راه‌حل دو دولتی در سخنان افرادی مانند بنیامین نتانیاهو تا سال ۲۰۱۵ ادامه داشت. با این حال، در ادامه نه‌تنها این گفتمان از دستور کار سیاست خارجی اسرائیل کنار گذاشته شد، بلکه موضوع تشکیل دولت فلسطینی نیز به‌طور کامل حذف گردید و در حال حاضر به رسمیت شناختن فلسطین در دستگاه تصمیم‌گیری اسرائیل جایگاهی ندارد.

برای تحلیل این تغییر، باید علاوه بر عوامل منطقه‌ای و ساختاری، به عوامل داخلی نیز توجه کرد؛ از این رو رئالیسم نئوکلاسیک چارچوب مناسبی ارائه می‌دهد. در سطح داخلی، رشد جریان راست‌گرا و ایدئولوژی‌های ژابوتینسکی و خاخام کوک نقش مهمی داشته‌اند. این جریان‌ها در ۳۰ سال اخیر با اتکا به شبکه حمایتی نتانیاهو در سیاست خارجی نفوذ یافته‌اند. در سطح منطقه‌ای، جنگ‌های پی‌درپی و عملیات طوفان الاقصی موجب حذف گفتمان دولت فلسطینی از دستور کار شد.

در سطح بین‌المللی نیز فشار اروپا و به رسمیت‌شناسی فلسطین، همراه با واکنش اسرائیل در رد آن، این روند را تشدید کرد؛ لذا مجموعه تغییرات رخ داده در سطوح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی باعث شد تا اسرائیل موضوع به رسمیت شناخته‌شدن دولت فلسطین را به‌طور کامل از دستور کار سیاست خارجی خود خارج کند. البته

چنین اقدامی به‌طور یقین تبعاتی برای اسرائیل به دنبال داشته و خواهد داشت که در پژوهش‌های آتی قابل بررسی است؛ ازجمله این تبعات احتمالی می‌توان به ازبین‌رفتن وجهه منطقه‌ای و بین‌المللی اسرائیل، تزلزل در روند عادی‌سازی اسرائیل در منطقه، ازبین‌رفتن دستاوردهای اقتصادی، سیاسی، نظامی و فرهنگی اسرائیل در میان کشورهای منطقه و حتی تحریم آن از سوی کشورهای جهان و نهادهای بین‌المللی اشاره کرد.

فهرست منابع

فارسی

- بیات، ناصر (۱۳۷۹)، «جریان‌های سیاسی و سیاست خارجی اسرائیل»، فصل‌نامه مطالعات خاورمیانه، ۷(۲): ۳۷-۸۲.
- پناهی، زهره (۱۴۰۳)، «بحران فلسطین و مسأله حق تعیین سرنوشت»، بحران‌پژوهی جهان اسلام، ۱۱(۱): ۲۰۷-۱۸۷.
- تابع افشار، ساناز و کیهان برزگر (۱۳۹۶)، «رنالیسم نئوکلاسیک و سیاست خارجی آمریکا؛ تحلیلی نظری بر فهم سیاست خارجی ایالات متحده»، فصل‌نامه علمی رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۸(۱): ۴۲-۷۰.
- تابناک (۱۴۰۴)، «فروغ وعده صادق، زوال آرزوهای آیمک/نتانیاهو، تماشاگر سوختن آرزوهایش بر صحنه تاریخ»، قابل دسترسی در: <https://www.tabnak.ir/fa/news/1320681> (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۵/۰۳/۰۱)
- جودکی، حسین و علی فلاحی سیف‌الدین (۱۳۹۷)، «تشریح محورهای منازعه بین اسرائیل و فلسطین»، مجله بین‌المللی پژوهش ملل، ۴(۳۹): ۱-۱۶.
- حاج زرگرباشی، سید روح‌الله و حمیدرضا جوادی قلعه (۱۴۰۴)، «امنیتی‌سازی به‌مثابه ابزار هویت‌ساز در دولت یهود؛ گفتمان‌ها و فرآیندها»، فصل‌نامه مطالعات بین‌المللی، ۳(۳): ۲۷-۴۹.
- حق‌شناس، محمدرضا (۱۳۹۲)، «واقع‌گرایی نئوکلاسیک: از سیاست بین‌الملل تا سیاست خارجی»، نشریه سیاست خارجی، ۲۷(۳): ۶۷۸-۶۵۹.

- حکیم‌زاده، رضوان و سید موسی عزیززاده طباطبایی (۱۳۹۰)، «موانع و چالش‌های عمده در روند گفتگوهای سازش بین فلسطین و اسرائیل»، فصل‌نامه مطالعات منطقه‌ای: اسرائیل‌شناسی - آمریکاشناسی، ۱۳(۲): ۱-۳۲.
- رشیدی، احمد (۱۳۷۹)، «روند صلح اسلو و موانع شکل‌گیری دولت مستقل فلسطین»، فصل‌نامه مطالعات خاورمیانه، ۷(۴): ۴۷-۵۸.
- ساجدی، امیر (۱۳۹۹)، «تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر منازعه فلسطین-اسرائیل و معامله قرن»، فصل‌نامه علمی سیاست جهانی، ۹(۳): ۲۰۵-۲۳۰.
- قاسمی، فرهاد (۱۳۹۹)، مقدمه‌ای بر روابط بین‌الملل، تهران: نشر میزان.
- قوام، سید عبدالعلی (۱۴۰۰)، نظریه‌ها و رویکردهای روابط بین‌الملل، تهران: نشر سمت.
- مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی (۱۴۰۲)، «دلایل شکل‌گیری طوفان الاقصی و مسیر آینده آن»، قابل دسترسی در: <https://ipis.ir/portal/newsview/732178>. (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۵/۰۲/۳۱)
- مؤسسه مطالعاتی تحریریه (۱۴۰۲)، «هفت دستاورد طوفان الاقصی»، قابل دسترسی در: <https://www.tahririch.com/news/28214>. (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۵/۰۲/۳۱)
- نوری، علیرضا و حیدرعلی مسعودی (۱۴۰۴)، «دفاع تهاجمی روسیه در جنگ ۲۰۲۲ اوکراین؛ ماهیت و چالش‌ها»، فصل‌نامه ژئوپلیتیک، ۲۱(۱): ۱۴۲-۱۱۲.

ب- انگلیسی

- Abensour, Gabriel, (2023), Masortim and Masortiyut in Israel, The Jewish People Policy Institute.
- Arnaout, Abdel Raouf and Betul Yilmaz (2025), Israel plans to annex 82% of occupied West Bank, far-right minister says, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-plans-to-annex-82-of-occupied-west-bank-far-right-minister-says/3677332>
- Berkovits, Eliyahu (2023), "Are Israel's Haredim Leaning Left, or Right?", <https://en.idi.org.il/articles/49206>
- Cohen, Amy. (1998). From Jewish Nationalism to Political Messianism 1860-1974. Rutgers College.
- Efron, Shira and Evan Gottesman (2024), In Search of a Viable Option: Evaluating Outcomes to the Israeli-Palestinian Conflict, Israel Policy Forum.
- Hartung, William (2025), U.S. Military Aid and Arms Transfers to Israel, Brown University, 1-10. https://costsofwar.watson.brown.edu/sites/default/files/2025-10/U.S.-Military-Aid-to-Israel_Hartung_Costs-of-War-Quincy_Oct-7-2025.pdf
- Hellinger, Moshe (2008), "Political Theology in the Thought of Merkaz HaRav Yeshiva and its Profound Influence on Israeli Politics and Society Since 1967", Totalitarian Movements & Political Religions, 1-37. DOI: 10.1080/14690760802436167

- Hershkovitz, Isaac, Hellinger, Moshe and Bernard Susser (2018), *Religious Zionism and the Settlement Project: Ideology, Politics, and Civil Disobedience*, Albany: State University of New York.
- Klein, Betsy and Lex Harvey (2025), "Trump suggests his plan for Gaza Strip is to 'clean out the whole thing'", <https://edition.cnn.com/2025/01/25/politics/trump-gaza-strip-jordan-egypt>
- Klein, Menachem (2025), "How Israeli society became genocidal: the policies, the language and the dehumanisation of the Palestinian people", <https://britainpalestineproject.org/how-israeli-society-became-genocidal-the-policies-the-language-and-the-dehumanisation-of-the-palestinian-people/>
- Landler, Mark (2017), "Trump Recognizes Jerusalem as Israel's Capital and Orders US Embassy to Move", <https://www.nytimes.com/2017/12/06/world/middleeast/trump-jerusalem-israel-capital.html>
- Levy, David and Shay Shabtai (2023), "Israel's Move to US CENTCOM is Transformational", <https://www.jewishpolicycenter.org/2023/04/04/israels-move-to-us-centcom-is-transformational/>
- Lintl, Peter (2016), "The Dynamics of a Right-wing Coalition", <https://d-nb.info/1318885922/34>
- Middle East eye (2025), "Israel's Ben Gvir: 'We need to annex as much territory in Gaza as possible'", <https://www.middleeasteye.net/live-blog/live-blog-update/israels-ben-gvir-we-need-annex-much-territory-gaza-possible>
- Nichols, Michelle, Slattery, Gram and Dawoud Abu Alkas (2025), "At the UN, Trump condemns moves to recognise Palestinian state", <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/recognition-palestinian-state-offers-no-relief-traumatised-gazans-2025-09-23/>
- Reuters (2025), "Israeli Foreign Minister Saar says there will not be a Palestinian state", <https://www.reuters.com/world/middle-east/israeli-foreign-minister-saar-says-there-will-not-be-palestinian-state-2025-08-27/>
- RFI (2025), "Israel slams French plan to recognise Palestinian state as a 'prize for terror'", <https://www.rfi.fr/en/international/20250410-israel-slams-french-plan-to-recognise-palestinian-state-as-a-prize-for-terror>
- Rosner, Shmuel (2021), "Who is a traditionalist? Perhaps one could say that someone who does not seek controversy and conflict", <https://www.kan.org.il/Item/?itemId=119005>
- Rubin, Bentzi (2022), "Gantz: I am a centrist with a right-wing security agenda. Two states? Unrealistic", <https://www.srugim.co.il/724085>
- Samson, David and Tzvi Fishman (1995), "The Teachings of HaRav Avraham Yitzhak HaCohen Kook", Jerusalem: Torat Eretz Yisrael Publication.

- Sasson, Ted, Eilam, Shahar and Derek Lief (2024), "How Israel Should Respond to Pro-Palestinian Protests on US Campuses", <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2024/10/special-publication-271024.pdf>
- Shalev, Tal (2025), "Israel weighs West Bank annexation over Western nations' recognition of Palestinian state", <https://edition.cnn.com/2025/09/01/middleeast/israel-west-bank-annexation-palestinian-state-intl>
- Sharon, Jeremy (2024), "Ben Gvir calls to 'encourage emigration,' resettle Gaza at ultra-nationalist rally", <https://www.timesofisrael.com/ben-gvir-calls-to-encourage-emigration-resettle-gaza-at-ultra-nationalist-rally/>
- Shilon, Avi (2018), "1977: The Mahapakh: Its Causes and Implications for Contemporary Israeli Politics", *Jewish Quarterly Review*, Vol. 108, No. 4. pp. 545-550.
- The Times of Israel (2015), "Netanyahu: No Palestinian state on my watch", <https://www.timesofisrael.com/netanyahu-no-palestinian-state-under-my-watch/>
- Yates, Joshua (2012), "Haredim vs. Secular: Israel's Internal Culture War and the Fight for Israeli Identity", *Levitt Fellowship Research (Hamilton College)*.
- Yeshiva Har Bracha (2019), "Jabotinsky – Vision, Dedication and Faith", <https://en.yhb.org.il/jabotinsky-the-vision-dedication-and-faith/>

ج - عبری

- אייכנר, איתמר ובן ארי, ליאור (24, ספטמבר 2025), המענה של נתניהו באו"ם, "הפגישה הכי חשובה" והדיווח: "תוכנית לסיום המלחמה תוצג היום", <https://www.ynet.co.il/news/article/s1e115vz3x1>
- בר-יוסף, אורי (2025). בין שני כישלונות: הפתעת יום הכיפורים 1973 והפתעת 7 באוקטובר 2023, מערכות בית התוכן המקצועי של צה"ל לצבא ולביטחון לאומי, <https://www.intelligence-research.org.il/editor/assets/Intelligence-in-october-seventh-uri-bar-joseph.pdf>
- הופמן, תמי (23, אפריל 2025), בין יום השואה לשבעה באוקטובר, <https://www.idi.org.il/articles/59137>
- הכהן, גרשון (2025), "מדינה פלסטינית היא איום גדול יותר מהגרעין האיראני", <https://www.makorishon.co.il/news/settlement/article/166111>
- הכנסת (20, אוגוסט 2025), תוצאות הבחירות מראשיתן ועד היום, <https://main.knesset.gov.il/mk/elections/pages/default.aspx>
- זיתון, יואב ואזולאי, מורן (06, פברואר 2025), המדינות האירופיות שכ"ץ דורש שיאפשרו "כניסת כל עזתי לשטחן" - והתגובות שלהן, <https://www.ynet.co.il/news/article/rktkwr11kkl>
- חדשות הכנסת. (18, יולי 2024). ברוב של 68 חברי כנסת: מליאת הכנסת הצביעה בעד הצהרה הקובעת כי כנסת ישראל מתנגדת להקמת מדינה פלסטינית, <https://main.knesset.gov.il/news/pressreleases/pages/press18072024.aspx>
- מלאך, גלעד וכהנר, לי (2024). שנתון החברה החרדית בישראל, ירושלים, המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- ענבי, אור, קפלן, ירון וספוז'ניקוב, אינה אורלי (2022). מדד הדמוקרטיה הישראלית, ירושלים, המכון הישראלי לדמוקרטיה.

- פריד, שילה. (18, יולי 2024). הכנסת אישרה את עמדתה נגד הקמת מדינה פלסטינית ממערב לירדן, ידעות אחרונות, <https://www.ynet.co.il/news/article/h1syhbda>
- רוזנצווייג, אסף, ליפקין, ספיר ורביד, וברק (23, ספטמבר 2025), שורת מדינות הכירו במדינה פלסטינית באו"ם, בריטניה התנתה: חדלו את התשלום למחבלים, https://www.mako.co.il/news-world/2025_q3/Article-a43138e84327991027.htm

